

Şiddet Karşıtı Bir Eylem Biçimi Olarak Gandhi'nin Hareketi ve Mücadelesi: Şiddetsizlik Felsefesinin Politik Boyutları ve Sonuçları

Mehmet Fatih Işık*

Öz

Mahatma Gandhi'nin şiddet karşıtı direniş felsefesini ve bu felsefenin küresel etkilerini ele alıyor. Gandhi, 20. yüzyılın en önemli liderlerinden biri olarak, Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesine önderlik etmiştir. Sömürgecilik, kapitalizm ve toplumsal adaletsizliklere karşıtı geliştirdiği ahimsa ve satyagraha ilkeleriyle dünya tarihine kalıcı bir etki bırakmıştır. Gandhi, şiddetin yalnızca fiziksel olmadığını, ekonomik ve toplumsal baskılar gibi farklı biçimlerinin de bulunduğunu savunmuştur.

Gandhi'nin şiddetsiz direnişi, yalnızca Hindistan'da değil, dünya genelinde Martin Luther King ve Nelson Mandela gibi liderler için de bir ilham kaynağı olmuştur. Gandhi'nin ahimsa ve satyagraha ilkeleri, bireysel ahlaki sorumlulukların ötesinde toplumsal ve politik bir dönüşüm aracı olarak kabul edilmiştir. Gandhi'nin felsefesi, şiddete karşıtı direnişi ahlaki bir yaşam biçimi olarak benimseyen bir düşünce sistemi olarak öne çıkmış olup bireyler toplumlar için kalıcı ve sürdürülebilir bir çözüm sunmuştur. Makale tarihsel bir tartışmayı ele alıp incelediğinden çalışma için var olan kaynakları analiz edip yeni bir değerlendirme yapmaya imkan veren literatür tarama yöntemi tercih edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Şiddetsizlik, Hakikat Gücü, Gandhi, Felsefe, Direniş Ahlakı.

Gandhi's Movement and Struggle as a Form of Non-Violence Action: Political Dimensions and Consequences of the Philosophy of Non-Violence

Abstract

Mahatma Gandhi's philosophy of nonviolent resistance and its global impact is explored here. As one of the most significant leaders of the 20th century, Gandhi led India's struggle for independence. With the principles of ahimsa (nonviolence) and satyagraha (truth-force), which he developed in opposition to colonialism, capitalism, and social injustice, he left a lasting mark on world history. Gandhi argued that violence is not only physical but can also take other forms, such as economic and social oppression.

Gandhi's nonviolent resistance has been a source of inspiration for leaders such as Martin Luther King and Nelson Mandela, not only in India but also around the world. Gandhi's philosophy has emerged as a system of thought that embraces resistance to violence as a moral way of life and has offered a permanent and sustainable solution for individuals and societies. Since the article examines a historical debate, the literature review method, which allows for the analysis of existing sources and a new evaluation, was preferred for the study.

Keywords: Violence, Nonviolence, The Power of Truth, Gandhi, Philosophy, Ethics of Resistance.

*Dr. Öğr. Üyesi | Muş Alparslan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü
mf.isik@alparslan.edu.tr | ORCID: 0000-0003-4766-2573 | DOI: 10.36484/liberal.1575830
Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 30, Sayı: 118, Bahar 2025, ss. 59-72.
Gönderim Tarihi: 29 Ekim 2024 | Kabul Tarihi: 24 Mart 2025

Giriş

İnsan haklarına yönelik ihlaller, toplumlar tarihinin her döneminde görülmüş ve yaşanmıştır. Bugün de dünyanın farklı yerlerinde bu ihlaller yaşanmaya devam ediyor. Üstelik insan hakları ihlalleri genellikle şiddet araçlarının kullanımıyla daha vahim sonuçlara yol açmakta ve bu durum trajik olayların ortaya çıkmasını kaçınılmaz hale getirmektedir. Kuşkusuz bütün insanlığı tehdit eden bu ihlallere karşı her dönemde olduğu gibi 20. yüzyılda da mücadele eden düşünürler ve kahramanlar olmuştur. Bu liderlerden biri de Mahatma Gandhi (1869-1948)'dir. 20. yüzyılın en etkili liderlerden ve insan hakları savunucularından biri olan Mahatma Gandhi, İngiltere'de hukuk eğitimini aldı. İnsanlığın kadim sorunların biri olan kötülük probleminin karşı şiddetsiz direniş mücadelesi olarak benimsediği satyagraha felsefesinin kurucusudur. O; Hindistan'da vatandaşlık hakları, özgürlük, kast sistemindeki ayrımcılık ve dini ile etnik gruplar arasındaki eşitsizlikler başta olmak üzere, dünyanın farklı yerlerindeki her türlü ayrımcılığa karşı mücadele etmiştir. Aynı zamanda onun direniş felsefesi, insan hakları ve özgürlükler için mücadele edenlere de ilham kaynağı olmuştur. Onun felsefesinin temelini hiçbir direnişin insan canından daha değerli olmadığı anlayışı hâkimdir. Hatta koşullar nasıl gelişirse gelişsin, adalet anlayışının mutlak ilke olarak kabul gördüğü direniş felsefesinde Gandhi için bir kuzunun yaşamının asla bir insanın yaşamından daha az değerli görülmeceği bir anlayış ön plandadır (Gandhi, 2016). Gandhi salt ülkesinin bağımsızlık mücadelesini başarıya ulaştırmakla kalmamış, bunun yanında İngiliz sömürgecilik politikasını da başarısızlığa uğratarak dünya tarihinde unutulmayacak büyük bir direniş hareketine liderlik yapmıştır. 20. yüzyılın en önemli politik figürlerinden biri olarak Gandhi, ortaya koymuş olduğu şiddet karşıtı direniş metoduyla tarihte eşine az rastlanılan liderlerden biridir. Gandhi'nin mücadelesi; felsefi bir anlam taşıdığı kadar pratik bir anlam da taşır. Çünkü şiddetin olunca bütün boyut ve araçlarının kullanıldığı, iki büyük dünya savaşına ve milyonlarca insanın yaşamını yitirmesine yol açan 20. yüzyıl gibi birçok düşünür tarafından "*mantık cinayetleri çağı*" olarak tanımlanan bir çağda yaşayan Gandhi, şiddetin bütün enstrümanlarını reddederek mücadelesini başarıya ulaştırdı.

Gandhi'nin şiddet karşıtlığı üzerine kurduğu direniş hareketi, küresel düzeyde de kolonyalizmle mücadele eden toplumlar için de önemli ve etkili bir direniş simgesi olarak tarihteki yerini aldı. Çünkü Gandhi'nin ortaya koymuş olduğu şiddetsiz mücadele tarzı, Hindistan'ın sınırlarını aşarak Amerika'da ırk ayrımcılığına karşı mücadele eden Martin Luther King veya Güney Afrika'da ülkesinin özgürlüğü için mücadele eden Nelson Mandela gibi liderler için de

büyük bir ilham kaynağı olmuştur (King, 1958). Bu çalışmanın temel hedefi Gandhi'nin sömürgecilik zihniyetine karşı vermiş olduğu mücadelenin felsefesini tartışmak ve Gandhi'nin direniş mücadelesinde başarıya ulaşmasında çok önemli rol oynayan ahimsa (*şiddetsizlik*) ve satyagraha prensibinin (*haki-kat gücü*) felsefesini ortaya koymaktır. Ayrıca Gandhi hareketinin küresel etki ve sonuçlarını irdelemek de çalışmanın analiz ettiği bir diğer konudur.

Genel Olarak Şiddet Kavramı

Şiddet, tarihin her döneminde insanlığın maruz kaldığı karmaşık bir olgudur. Genel olarak şiddeti, doğrudan şiddet ve yapısal şiddet olarak iki şekilde dü-şünebiliriz. Doğrudan şiddet fiziksel güç kullanarak direkt bireye karşı olan şiddet türüdür. Bu şiddet, nispeten acil yaralanma veya ölüm ile sonuçlanan ve açık yollarla önlenabilir davranışları içerir. Yapısal şiddet ise, yavaş ve dolaylı yollarla zarar verir ve öldürür. Bir annenin sağlık sigortasına sahip olmaması ve doğum öncesi bakım alamamasından dolayı bebeğin ölümü yapısal şiddet örneğidir. Galtung'a göre, şiddetin dolaylı yapısal kökenini sosyal sisteme içkin olan yapılar, adaletsiz koşulların süregitmesini sağlar. Bourdieu'nun simgesel şiddeti de sosyal sistemin içine gömülüdür. Simgesel şiddet iktidarı fiziksel şiddete başvurmaksızın ayakta tutar. Zizek'in nesnel şiddet dediği şey de simgesel ve yapısal şiddetten farklı değildir (Bayram ve Macit, 2021). Salt fiziksel boyutuyla sınırlı olmayan şiddet olgusu, duygusal, psikolojik, ekonomik ya da eğitsel şiddet yönleriyle çok boyutluluğu olan bu kavram, insanın bireysel hayatını etkilediği gibi aynı zamanda onun toplumsal hayatını da derinden etkiler. Tarihsel süreçte ortaya çıkmış olan birçok ideoloji veya inanç sistemi, şiddet problemini çözme iddiasını dillendirmiştir. Ancak söz konusu düşüncelerin hiçbiri şiddet sorununu çözmediği gibi bu sorunu daha da derinleştirmiştir. Şiddet, her çağın olduğu gibi modern çağın da üstesinden gelmeyi vadettiği ancak çözüm bulmada çaresiz kaldığı bir sorundur (Işık, 2018). Sözelimi, 20. yüzyılda yaşanan ve milyonlarca insanın yaşamını yitirmesine yol açan iki dünya savaşı buna örnektir.

Bu noktada Gandhi'nin şiddet karşıtı mücadelesinin temel kodlarına yönelik olarak yapılan bu tartışmada, şiddet kavramı kadar şiddetsizlik ve pasifizm kavramlarının da ne olduğunun açıklanmasında yarar vardır. Zira bu kavramların açıklanmasıyla tartışma daha güçlü bir hale gelecektir. Her ne kadar şiddetsizlik kavramı ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınacak olsa da, burada bu kavramlarıyla birbiriyle olan ilintisinin anlaşılması için kısaca değinmekte yarar vardır. Gandhi'nin mücadelesinde şiddetsizlik (*ahimsa*), salt fiziksel şiddetten kaçınmak değil, aynı zamanda tüm düşünce

ve eylemlerde başkalarına zarar vermemek ve bundan da kaçınmak anlamına gelir (Chapple, 1993). Hindu ve Jain geleneklerinden beslenen bu kavram, doğru söylem ve eylem aracılığıyla adaleti sağlamaya yönelik aktif bir süreci kapsar. Bu bağlamda Gandhi'nin felsefesinde ve mücadelesinde şiddetsizlik, zulme boyun eğmemek, haksızlıklara karşı şiddete ve şiddetin araçlarına başvurmadan direniş göstermek anlamına gelir. Bu tartışmada diğer önemli bir kavram da pasifizizm kavramıdır. Savaş karşıtı bir felsefe olarak tanımlanan pasifizizm, savaşa ve silahlı çatışmalara mutlak karşıt olma fikrini içeren bir düşünce sistemidir. Bu düşünce sistemi askeri çatışmaların her türlüşünü reddeder ve barışın ancak diplomatik yollarla sağlanabileceğini savunur (Teichman, 1986). Gandhi ise pasifizmi, eylemsizlikle veya teslimiyetle eşleştiren bir anlayışı reddetmiş ve şiddetsizlik anlayışının pasif olmaktan ziyade aktif bir direniş aracı olduğunu vurgulamıştır (Parel, 2006). Bu nedenle Gandhi, pasifizizm yerine daha aktif bir şekilde şiddetsizlik felsefesinin benimsenmesi gerektiği destekler. Dolayısıyla; Gandhi'de de şiddetsizlik anlayışı ile pasifizizm arasındaki en önemli fark, şiddetsizliğin toplumsal değişim yaratmaya odaklı ve aktif bir süreç olarak anlaşılırken, pasifizmin ise savaşın reddi üzerine yoğunlaşmasıdır. Sonuç olarak, Gandhi'nin şiddetsizliği doğrudan haksızlıklara karşı bir mücadele aracı olarak görülür.

Şiddet, türü ne olursa olsun veya hangi şekilde gerçekleşirse gerçekleşsin her durumda insan onuruna zarar veren ve insan iradesini baskı altına alan bir eylem biçimidir. Aynı zamanda farklılıkları birer tehdit unsuru olarak gören ve gayri insani sonuçları olan bir sorundur. Arendt, şiddetin her zaman bir nedeni olabileceği ve meşrulaştırılabileceği ancak bunun hiçbir zaman yasal gösterilmeyeceğini ileri sürer (Arendt, 2016). Çiçek, şiddetin tarihsel süreçteki araçları değişmesine rağmen, döngüsel bir eylem biçimi olarak varlığını sürdürdüğünü Camus'nun "*cellatlar, kurbanlarından yeni cellatlar yaratır*" düşüncesine gönderme yaparak dile getirir (Çiçek, 2017). Kuşkusuz çok boyutlu ve oldukça karmaşık bir sorun olan şiddetin kültürel, psikolojik ve toplumsal kaynakları olduğu gibi felsefi kökleri de söz konusudur. Felsefe tarihi boyunca şiddetin kökleri üzerine araştırmalar yapan birçok önemli filozoftan bahsetmek mümkündür. Şiddet probleminin nedenleri üzerine kafa yoran ilkçağ filozoflarından çağdaş dönem filozoflarına kadar birçok kişiden söz edilebilir. Platon, Aristoteles, Hobbes, Rousseau, Kant, Hegel, Marx ve Mill gibi filozoflar bunlardan sadece birkaçıdır. Şiddet ne olduğu tarihsel süreçte bu sorunun nedenleri üzerine kısaca söz ettikten sonra, çalışmanın temel tezini oluşturan Gandhi'nin tartışmaya nasıl yaklaştığını daha yakından incelemeye başlayalım.

Gandhi, modern dünyanın şiddet kavramını da sorgulamış ve bu kavramın geniş bir çerçevede ele alınması gerektiğini savunmuştur. Ona göre, şiddet sadece fiziksel saldırılarla sınırlı değildir; ekonomik sömürü, sosyal adaletsizlik, etnik ayrımcılık ve siyasi baskı da şiddetin farklı biçimleridir. Bu bağlamda Gandhi, sömürgeciliğin, kapitalizmin ve endüstriyel modernleşmenin insan doğasına ve topluma zarar veren şiddet biçimleri olduğunu öne sürmüştür (Hardiman, 2003). Dolayısıyla, ahimsa yalnızca fiziksel çatışmaları engelleyen bir ilke değil, aynı zamanda toplumsal yapıları da dönüştürmeye yönelik bir felsefi duruştur.

Gandhi'ye göre modern toplumlar, şiddeti sadece fiziksel saldırı olarak görme eğilimindedir. Ancak toplumsal ve ekonomik yapılar içindeki şiddet, daha derin ve kalıcı sonuçlar doğurur. Bu yüzden ahimsa, adalet ve eşitlik arayışında hem bireysel hem de toplumsal düzeyde uygulanmalıdır (Iyer, 1983). Gandhi, bu bağlamda Hindistan'daki kast sistemi, cinsiyet eşitsizliği ve yoksulluk gibi toplumsal sorunların da şiddetin farklı biçimleri olduğunu savunmuş ve bu sorunlarla baş etmede ahimsa ve satyagraha yöntemleriyle mücadele etmiştir. Buraya kadarki kısımda Gandhi'nin mücadelesinin ana hatları ortaya konduğuna göre, artık mücadelesinin arkasında yatan felsefeyi tartışmaya başlayabiliriz.

Gandhi Hareketini Besleyen Temel Dinamiklerin Felsefi Arka Planı

20. yüzyılın en etkili liderlerinden biri olarak tarihe geçen Gandhi, ülkesi olan Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesine önderlik etmenin yanında, aynı zamanda İngiliz sömürgeciliğine karşı tarihi bir direniş hareketinin lideri olmuştur. Onun ortaya koyduğu mücadele felsefesinin arka planındaki düşüncelerinin oluşmasında en büyük rolü oynayan Henry David Thoreau (1817-1862)'dur. Thoreau da siyasal ve ahlaki alanlarda şiddetsiz direniş biçimini benimsemiş ve bunun için mücadele etmiştir. Thoreau, *Sivil İtaatsizlik*¹ adlı yazısında ortaya koyduğu şiddetle mücadele anlayışıyla hem Gandhi'nin şiddetsiz mücadele konusundaki düşüncelerinin oluşmasına zemin hazırlamış hem de satyagraha felsefesine ilham kaynağı olmuştur (Gandhi, 1920). Kuşkusuz Thoreau'nun mücadele felsefesi, Gandhi'nin düşüncelerinin oluşmasında büyük bir etkiye sahip olmakla beraber farklılıklar da söz konusudur. Sözgelimi Thoreau, şiddetsiz direniş mücadelesini bireysel bir ahlaki sorumluluk ve pasif bir oturma eylemi olarak görürken (Thoreau, 1849), Gandhi

1 Yazı Gandhi'nin Thoreau'ya atfettiği *Sivil İtaatsizlik* adıyla bilinir. Ancak Thoreau bu tabiri hiçbir yazısında kullanmamıştır. Makale *Bireyin Devletle İlişkisi Üzerine* adı altında okundu (Bayram ve Macit, 2021).

ise şiddetsiz direniş mücadelesini kollektif bir başkaldırı ve toplumsal bir direniş hareketi olarak görmüştür. Ancak burada Thoreau'nun sivil itaatsizlik hareketinin herhangi bir mücadeleye girişmediği sonucunu çıkarmak doğru değildir. Çünkü Thoreau, vergi verme gibi uygulamalara karşı çıkarak mücadelesini sürdürmüştür. O, eylemini Gandhi hareketi gibi bir toplumsal kolektif hareketine dönüştürmeden devam ettirmiş. Dolayısıyla Thoreau, şiddetle mücadeleyi daha çok bireysel bir düzlemde ele alırken; Gandhi ise aynı mücadeleyi ilk zamanlar Thoreau'nun düşüncesinden hareketle ortaya koymuş ve bunu zaman içinde kolektivizm ve kitlesel bir direniş hareketine dönüştürmüştür. Buna ek olarak iki önemli özne arasında göze çarpan ikinci önemli farklılık da, Thoreau için oturma eylemleri biçiminde gerçekleşen pasif bir direniş düşüncesi hâkim iken, Gandhi'de de ise aktif bir direniş öne çıkmaktadır (Gandhi, 1920).

Gandhi'nin direniş ve var olma mücadelesi, içerdiği felsefi boyutunun yanında pratik yönde de önemli bir anlama sahiptir. Çünkü şiddet karşıtlığı mücadelesi, sivil itaatsizlik ve adalet merkezli değerler üzerine inşa ettiği hareketi, dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan kolonyalist zihniyetine karşı direnişin sembolü olmuştur. Dolayısıyla Gandhi'nin hareketi, insanlık tarihinde şiddetin enstrümanlarını kullanmadan başarıya ulaşmış bir hareket olarak tarihe geçti.

Gandhi, İngiliz yönetiminin Hindistan'daki sömürgeci anlayışına karşı askeri gücü kullanma veya silahlı bir başkaldırı yerine, direnişe karşı halkın pasif mücadelesiyle direnmiştir. Bu direniş yöntemlerinden biri de İngilizlerin Hindistan halkından haksız yere talip ettikleri tuz vergisine karşı Gandhi'nin 1930 yılında öncülük ettiği Tuz Yürüyüşü'dür. Gandhi'nin bu yürüyüş direnişi Hindistan'da halkın desteğiyle büyük bir harekete dönüşmüştür (Brown, 1999). Gandhi'nin bu direniş eylemi, İngiliz yönetimine karşı yapılan en somut meydan okuma olarak görülmüştür. Bu mücadele tarzıyla Gandhi, İngiliz yönetimine hem nasıl bir siyasi taktikle mücadele edeceğinin mesajını verdi hem de Hindistan halkının manevi gücünü ortaya koymanın bağımsızlığa giden direniş mücadelesindeki önemini gösterdi. Bu nedenle Gandhi'ye göre, kolonyalist zihniyete sahip bir yönetimi devirmek için şiddet kullanmak sorunu çözmez; sadece yeni bir şiddet döngüsü yaratır. Bunun için Gandhi; şiddetsizlik araçlarını kullanmanın ve halkın direniş mücadelesindeki desteğini almanın, daha sürdürülebilir ve kalıcı bir çözüm sunduğunu savunmaktadır (Iyer, 1973).

Gandhi'nin sömürgecilik karşıtı olan mücadelesi, ahimsa ve satyagraha gibi mücadele yöntemlerinin Hindu ve Jain veya Jaina adı verilen din sistemlerinin felsefelerinden yoğun şekilde etkilenmiştir (Parel, 2006). Ahimsa; in-

sanların kötülüğe karşı fiziksel ya da sözlü şiddetle değil, ruhsal ve ahlaki bir direnişle karşı koymaları gerektiği ilkesine dayanırken (Gandhi, 1927), satyagraha ise yanlış olan bir şeye karşı direnmenin ve hakikate dayalı eylemlerde bulunmanın ahlaki zorunluluğunu ifade eder (Hardiman, 2003). Ahimsa ve satyagraha adlı mücadele yöntemlerinin Gandhi'nin mücadelesi için ne kadar önemli bir yere sahip olduğu, ayrı bir başlık olarak bu çalışmada ele alınacağından şimdilik bu kadarla yetinmek yerinde olacaktır.

Gandhi'nin İngiliz kolonyalizmine karşı verdiği mücadele, ülkesinin sınırlarını aşmış ve dünya genelinde baskıya karşı verilen mücadeleler için de önemli bir örnek haline gelmiştir. Onun kolonyalist zihniyete karşı ortaya koyduğu direniş felsefesi, Martin Luther King ve Nelson Mandela gibi liderler tarafından da benimsenmiş ve bir mücadele yöntemi olarak kullanılmıştır (King, 1958). Bu liderler de Gandhi'nin sömürgecilik anlayışa karşı uyguladığı direniş felsefesini kendi ülkelerinde uygulamışlar ve baskıya karşı mücadelede başarılı olmuşlardır.

Gandhi'nin bir yaşam biçimi olarak benimsediği felsefesinin evrenselliği, insanlık için önem arz eden birtakım ilkelerle bağlantılıdır. Yani onun ortaya koymuş olduğu mücadele felsefesi; insan haklarına, özgürlüğe ve adalete inanan herkes için geçerlidir. Bunun sonucu olarak da Gandhi'nin mücadelesi; sömürgecilik karşıtı direnişin ötesine geçerek, her türlü adaletsizliğe ve baskıya karşı ahlaki bir duruşun sembolü haline gelmiştir (Parekh, 1989). Gandhi'nin hareketi, aynı zamanda toplumsal birlik ve barışın inşası konusunda da derin felsefi ve ahlaki katkılar yapmıştır. Gandhi'nin (1927) savunduğu anlayışın farklı din ve kültürel geleneklerden beslenmesi, onun mücadelesini evrensel bir hakikat arayışına dönüştürmüş ve farklılıkları birleştirme ülküsüne hizmet etmesi için zemin oluşturmuştur. Onun mücadelesi küresel çapta sosyal ve politik çatışmaları önleyici bir barışı hedeflemenin yanında, aynı zamanda farklı ideoloji ve dinsel anlayışları da birer tehdit olarak değil, zenginlik olarak görmesine hizmet etmeye yönelik bir çağrıdır (Chatterjee, 1983, Hardiman, 2003). Gandhi'nin savunduğu bu yaklaşımın da evrensel ve uluslararası barış ve insan hakları politikalarına ilham kaynağı oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Genel hatlarıyla çerçevesini ortaya koyduğumuz Gandhi'nin şiddet karşıtı evrensel direniş mücadelesinin şimdi de ayrıntılarını ve benimsediği şiddet karşıtı mücadele yöntemlerini tartışmaya başlayabiliriz.

Gandhi'nin Direniş Felsefesindeki Ahimsa ve Satyagraha Yöntemlerinin Yeri ve Önemi

Gandhi'nin direniş mücadelesinin başarıya ulaşmasında, ahimsa ve satyagraha yöntemlerinin sahip olduğu felsefi derinliğin önemli etkisi olmuştur. Her çeşit şiddet yöntem ve araçlarının kullandığı ve bazı düşünürlerce “*mantık cinayetleri çağı*” olarak bilinen bir çağda yani 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın ilk yarısında yaşamasına rağmen, bütün hayatı boyunca şiddet karşıtı bir mücadele ortaya koymuştur. Gandhi şiddetin ve şiddet araçlarının insanlığı tehdit eden bütün boyutlarıyla kullanıldığı bir çağda yaşamasına rağmen, sorunların çözümünde şiddetsizlik felsefesini benimsemiş ve pratize etmiş düşünürlerden biri olarak göze çarpar. Gandhi için şiddete karşı olma anlayışı, bir direniş yöntemi olmanın yanında aynı zamanda ahlaki bir yaşam biçimidir. Şimdi onun için her koşulda mücadelenin vazgeçilmez ilkeleri olarak gördüğü ahimsa ve satyagraha gibi anlayışların nasıl bir politik ve ahlaki bir yapıya sahip olduğunu inceleyelim.

Sanskritçe’de “*zarar vermemek*” anlamına gelen ahimsa; Hinduizm, Budizm, Jainizm gibi birçok Hint dinin önem verdiği temel bir yaşam ilkedir. Gandhi için vazgeçilmez bir yaşam felsefesi olan ahimsa anlayışı, fiziksel şiddetin ötesine geçer ve insanın düşüncelerinde, sözlerinde ve davranışlarında başkalarına zarar vermekten kaçınma ilkesini kapsar (Iyer, 1983). Bu minvalde ahimsa ilkesi Gandhi’de, salt bir bireysel ahlaki sorumluluk ilkesi değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerde de uygulanması gereken bir etik ilke olarak karşımıza çıkar. Çünkü ona göre gerçek ahimsa, insanın sadece fiziksel şiddetten kaçınması değil, aynı zamanda zihinsel ve duygusal şiddet de dâhil olmak üzere her türlü şiddeti çağrıştıran zararlı eylemden uzak durması ve mücadele etmesidir (Gandhi, 2001). İnsanın içsel olarak şiddetsiz bir varlık olduğunu düşünen Gandhi, onun bu özelliğinin ahimsa vasıtasıyla dışa vurulduğunu ifade eder. Dolayısıyla Parel’in de ifade ettiği üzere ahimsa, yalnızca bireysel bir etik ilke olarak iş görmez; aynı zamanda toplumsal ve politik bir dönüşüm aracı olarak da işlev görür. Gandhi, bireylerin ve toplumların adalet, eşitlik ve özgürlük arayışında ahimsa’ya dayalı bir yaklaşım benimsemeleri gerektiğini savunmuştur (Parel, 2000).

Gandhi'nin ahimsa anlayışı, onun satyagraha kavramıyla doğrudan ilintili olan bir anlayıştır. Ahimsa'nın satyagraha'nın yani hakikatın gücüne ulaşmanın parçası olduğunu savunan Gandhi, şiddet karşıtı olan tezini de satyagraha felsefesine dayandırır. O hakikate ulaşmanın temel ve zorunlu koşulunu şiddetten kaçınmak olarak görür. Çünkü ona göre şiddet hakikati bozar ve insanın içindeki şiddetsiz öze çelişir (Gandhi, 2001). Buradan hareketle ahimsa

ve satyagraha'nın Gandhi felsefesinin ahlaki ve politik düşüncelerinin temel dayanaklarını oluşturur. O, "*hakikate ancak şiddetsizlik yoluyla ulaşılabilir*" tezini ileri sürerek ahimsa ile satyagraha'nın ayrılmaz unsurlar olduğunu dile getirmiştir (Parel, 2000). Bu anlamda şiddetle mücadele aracı olarak gördüğü ahimsa'yı bütün yaşamında vazgeçilmez bir felsefi tutum olarak gören Gandhi'ye göre ahimsa, salt bireysel bir erdem değil, aynı zamanda toplumsal ve politik bir sorumluluk olarak görür. Yani onun için şiddetsizlik eylemi, bireyler arasında olduğu kadar devlet ile vatandaşlar arasında da dikkate alınması ve uygulanması gereken ahlaki bir ilkedir. Ona göre haksızlıklarla mücadele ederken şiddete başvurmak ya da şiddet araçlarını kullanmak, hakikate ve adalet ilkelerine aykırı olduğu gibi aynı zamanda bu ilkelere en büyük zararı da vermek demektir (Anbarlı, 2001). Çünkü ahimsa felsefesi sadece bir şiddetsizlik hali değil, aynı zamanda ahlaki ilkeleri de korumak ve bunlara göre bir yaşam sürdürmeyi de gerektirir.

Gandhi'nin politik felsefesinin merkezinde yer alan ahimsa stratejisi, İngiliz sömürgeci politikasına karşı pasif bir direniş mücadelesi olarak pratize edilmiş ve bu strateji anlayışı dünya genelinde de büyük yankı uyandırmıştır (Brown, 1999). Bir eylemsizlik değil, aktif bir direniş yöntemi olan ahimsa'nın felsefesinde empati düşüncesi hakimdir. Çünkü Gandhi'ye göre zulme karşı koymanın bir yöntemi olan ahimsa felsefesi, karşısındaki bireylerin insanlıklarını unutmadan ve onlara karşı yeni bir zulmün ortaya çıkmasına imkân yaratmadan onları anlamayı hedefleyen ahlaki bir ilkedir. Zaman içinde politik bir anlayışa dönüşen Gandhi'nin mücadelesinde ahimsa ve satyagraha yöntemlerinin yanında bunlarla yakın bir bağlama sahip olan tapasya kavramından da söz etmekte fayda vardır. Kendini adama, fedakârlık yapma ve eylemlerini dizginleme anlamına gelen tapasya, Hindu ve Jain geleneğinden beslenir ve manevi olgunluğun bir yolu olarak bireyin bedensel ve zihinsel disipliniyi ortaya koyan kurallardır (Long, 2009). Aynı zamanda tapasya, kişinin kendi hedeflerine ulaşma uğruna acı çekmeyi dahi göze almasıdır (Bayram ve Macit, 2021). Sözgelimi, açlık grevlerinin somut belirtisi olan oruç tutma eylemini yapmak.

Gandhi'nin felsefi ve siyasi direniş mücadelesinin merkezi kavramlarından bir diğeri de satyagraha ilkesidir. Satyagraha kavramı Sanskritçe'de "*hakikate tutunmak*" anlamına gelir. Bu ilke şiddetsiz bir direniş mücadelesinin yanında ahlaklı bir yaşamı da amaçlayan bir ilkedir. Bu ilkenin merkezini şiddetten kaçınmayı sağlayan sevgi duygusu yer alır (Finkelstein, 2016). Bu bağlamda satyagraha prensibi Gandhi için ahlak temelli bir politika anlayışının geliştirilmesine hizmet etmiştir. Pasif direnişi ya da şiddetsiz eylem mücadele anlayışını tanımlamak için Gandhi tarafından geliştirilmiş olan satyagraha, klasik

pasif direniş eylemlerinden farklıdır. Çünkü Gandhi için satyagraha salt fiziksel şiddet eyleminden kaçınmayı değil, aynı zamanda hakikat uğruna faal mücadeleyi de savunur (Gandhi, 2001). Dolayısıyla Gandhi'nin savunduğu satyagraha, hakikati içeren şiddetsiz bir mücadeledir. Yani satyagraha salt bir siyasi taktik değil, bununla beraber ahlaki bir yaşam tarzıdır. Gandhi, şiddetin insanı yozlaştırdığını ve satyagrahanın temel ilkesinden biri olan sevgiyi yok ettiğini düşünür. Bu nedenle doğrudan ahimsa ile ilişkili olan satyagraha, hakikate ulaşmak için hem bireysel hem de toplumsal düzeyde şiddetsizliğe bağlı kalmayı zorunlu görür (Iyer, 1983). Gandhi'ye göre hakikate ulaşmanın yolu sadece dış dünyadaki sorunlarla mücadele etmeyi değil, aynı zamanda içsel şiddetsizlik ve ahlaki arınma yoluyla mümkün olur (Gandhi, 2001). Bu mücadele ve hakikate ulaşma ise, bireyin salt kendi hakikati için yaptığı mücadeleyle sınırlı değil, birey aynı zamanda başkalarının hakikatleri için de bu mücadele ve çabayı verir (Parel, 2000). Benzer şekilde Gandhi'nin satyagraha felsefesinin bireysel ve toplumsal dönüşüm için çok önemli bir güç olduğunu ifade eden Kaya, bu felsefenin politik direniş mücadelesinin yanında ahlaki ve hakikate sadakati gösteren bir duruştur (Kaya, 2015). Bu bağlamda satyagraha felsefesinin toplumsal uyanışın yaratılmasında ve “modern çağın vebası” olarak görülen şiddet eylemlerine karşı mücadele eden sivil direniş hareketlerinin hem Hindistan'da hem de dünya genelinde yaygınlaşmasında önemli bir zeminin oluşturulmasında etkili oldu (Doğan, 2016).

Satyagraha stratejisini İngiliz sömürgesi altındaki ülkesi olan Hindistan'ın bağımsızlığı için kullanmış ve bunda da başarılı olmuştur. Gandhi'nin şiddet içermeyen kitlesel direnişi ve baskıcı politik sistemlere karşı başarılı olduğu satyagraha hareketlerinden biri de, İngiliz hükümetinin haksız tuz vergisine karşı yapılan ve başarılı olmuş olan 1930'daki Tuz Yürüyüşü olmuştur (Brown, 1999). Bu eylemleriyle sömürgeci İngilizlere karşı zafer elde eden Gandhi, şiddetin hakikati bastıran bir güç olduğunu ifade ederek hakikate ancak şiddetsizlik yoluyla ulaşılabileceğini savunmuş ve bundan dolayı da şiddetsiz direnişin ahlaki bir zorunluluk olduğunu belirtmiştir (Iyer, 1983). Adaletsizlik karşısında susulmaması ve bununla mücadele edilmesi gerektiğini dile getiren Gandhi, bu mücadelenin şiddet araçlarına başvurmadan yapılmasını savunur. Çünkü ona göre şiddetle kazanılan zaferler geçicidir, oysa hakikatle kazanılan zaferler kalıcıdır (Parel, 2000). Bu perspektifin bireyde şiddetsiz direniş farkındalığı yaratmanın yanında bireyi ahlaki olarak da olgunlaştırdığı söylenebilir. Dolayısıyla hakikati keşfetme ve şiddetsizlik bilincini yaratma hedefi olan satyagraha, içsel dönüşümün yanında toplumsal dönüşümü de amaçlar (Hardiman, 2003). Bu anlamda Gandhi için satyagraha içsel bir arınma ve manevi olarak gelişme yoludur. Toplumsal adaleti inşa etme hede-

fine sahip olan satyagraha prensibi, şiddetsiz direnişin ve hakikat arayışının en güçlü felsefelerinden biri olarak bugün de varlığını sürdürmektedir.

Aynı zamanda Gandhi'nin şiddet karşıtı mücadelesi, siyaset felsefesi ve hukukunun önemli kavramlarından biri olan kamuya açıklık ilkesinin de etkin bir şekilde rol oynadığını söylemek mümkündür. Çünkü bu mücadele; gizlice yürütölen bir mücadele ve isyan değil, haksızlıklara karşıtı toplumun bilincini uyandıran ve adalet talebini görünür kılan bir direniş biçimidir. Bu tür eylemler, bireylerin ve toplulukların adaletsizliğe karşıtı duyarlılığını artırarak kolektif vicdanı harekete geçirmeyi hedefler. Aynı zamanda Gandhi'ye göre sivil itaatsizlik mücadelesinin meşruiyeti ancak kamu vicdanında kabul edilmesiyle sağlanabilir. Bu bağlamda Gandhi, halkın desteğini almayan bir hareketin başarıya ulaşmasının mümkün olmayacağını savunmuştur. Bu nedenle onun hareketi hem halkın geniş desteğini aldığı için hem meşruluk kazanmış hem de halk tarafından desteklendiği için başarılı olmuştur (Anbarlı, 2007). Bu perspektif de Gandhi'nin direniş mücadelesinin yasal ve hukuki boyutları da dâhil olmak üzere; birçok faktörü dikkate alarak yapılandırıldığını göstermektedir. Dolayısıyla Gandhi, sivil itaatsizlik felsefesini yalnızca sömürge yönetimine karşıtı değil, aynı zamanda kast sistemi ve dini ayrımcılık gibi toplumsal eşitsizliklere karşıtı da etkili bir direnç aracı olarak kullanarak politik bir mücadele yöntemi haline getirmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Şiddet olgusunun tarihi insanlık tarihi kadar geçmişi olan bir realitedir. Yaratıldığı sonuçlar, ilkel toplumlardan modern toplumlara doğru artarak devam etmiştir. Üstelik kullandığı araçlar zaman içinde değişerek insanlığı ve toplumları daha da tehdit etmiştir ve etmeye de devam ediyor. İnsanlık tarihinin her döneminde bu sorunla mücadele edilmiştir. Şiddetle mücadele eden ve başa çıkmada onun araçlarını kullanmayan düşünürlerden biri de kuşkusuz 20. yüzyılın en önemli politik ve felsefi figürlerinden biri olarak kabul edilen Gandhi'dir. Bütün hayatı boyunca şiddetle mücadele eden ve adaletin hâkim olduğu bir toplum inşa etmek için çaba sarf Gandhi, bir değer olarak ahlaki her şeyin üstünde tutan politik bir tavra sahiptir. Çünkü o; sadece fiziksel şiddete değil, şiddetin her çeşidine karşıtı mücadele vermiştir.

Gandhi'nin şiddet karşıtı direniş felsefesi, Henry David Thoreau'nun sivil itaatsizlik anlayışından etkilenmiş, ancak Thoreau'nun bireysel direniş odaklı yaklaşımını kolektif ve kitlesel bir harekete dönüştürerek farklı bir boyuta taşımıştır. Bu anlamda Gandhi'nin mücadelesi, sadece bir siyasi strateji değil, aynı zamanda ahlaki ve felsefi bir duruş olarak düşünölmelidir. Onun şiddet

karşıtı direniş felsefesi, yalnızca Hindistan'ın bağımsızlık sürecini şekillendiren bir unsur olmaktan çıkmış, aynı zamanda küresel düzeyde adalet, eşitlik ve özgürlük mücadelesine öncülük eden bir model haline gelmiştir. Gandhi'nin ahimsa ve satyagraha ilkeleri, onun sömürgeciliğe ve baskıya karşı verdiği mücadelede temel belirleyici faktörlerden biri olmuştur. Bu yönüyle satyagraha, pasif bir direnişten öte, bireylerin ve toplumların hakikat ve adalet uğruna şiddetsiz ancak kararlı bir şekilde mücadele etmelerini öngören bir stratejidir. Gandhi, satyagraha ilkesini yalnızca sömürgecilik karşıtı bir aracı olarak değil, aynı zamanda kast sistemi ve dini ayrımcılık gibi Hindistan'ın kökleşmiş toplumsal sorunlarına karşı da bir mücadele aracı olarak benimsemiştir. 1930'daki Tuz Yürüyüşü gibi başarılı kitlesel eylemler, satyagraha'nın gücünü ve etkisini gösteren çarpıcı örneklerdir. Ahimsa ise, yalnızca fiziksel şiddetten kaçınmayı değil, aynı zamanda zihinsel ve duygusal seviyede de her türlü zarar verme eyleminden sakınmayı içeren köklü bir etik ilkedir. Ahimsa'yı bireysel bir erdemden öte, toplumsal ve politik bir sorumluluk olarak ele alan Gandhi, satyagraha anlayışıyla hakikatin peşinden gitmeyi ve adaletin ancak şiddetsiz yollardan sağlanabileceğini savunmuştur. Aynı zamanda Gandhi'nin direniş stratejisi, sadece politik ve sosyal dönüşüme odaklanmakla kalmamış, aynı zamanda bireysel dönüşüme de vurgu yapmıştır. Tapasya kavramıyla şekillenen bu bireysel dönüşüm, fedakârlık ve öz disiplin yoluyla hakikate ulaşmayı hedefleyen bir bilinç geliştirme aracı olmuştur. Gandhi'ye göre, bireysel öz disiplin olmaksızın toplumsal dönüşüm gerçekleşemez ve şiddetsiz direniş başarıya ulaşamaz.

Gandhi, şiddeti yalnızca fiziksel bir olgu olarak değil, aynı zamanda çok boyutluluğu olan ekonomik, sosyal ve politik baskıları da içeren yapısal bir sorun olarak ele almıştır. Bu kapsamda, onun ortaya koyduğu direniş modeli, salt bir siyasi strateji olmaktan çıkarak bireysel ve toplumsal bir dönüşüm aracına dönüşmüştür. Martin Luther King, Nelson Mandela gibi liderlerin Gandhi'den ilham almış olmaları, onun felsefesinin evrenselliğini ve uygulanabilirliğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışma, Gandhi'nin şiddetsiz direniş felsefesini tarihsel ve teorik bir perspektiften inceleyerek, onun düşüncelerinin günümüz toplumsal hareketlerine de yol göstermeye devam ettiğini ortaya koymaktadır. Şiddetsizlik, yalnızca bir eylem stratejisi değil, bireysel ve toplumsal etik değerleri içeren derin bir felsefi duruştur. Gandhi'nin vurguladığı gibi, adaletin ve barışın tesis edilmesi, yalnızca fiziksel şiddetin reddiyle değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasıyla da mümkün olabilir.

Sonuç olarak, Gandhi'nin ahimsa ve satyagraha'ya dayalı şiddetsiz direniş stratejisi, yalnızca Hindistan'ın bağımsızlık sürecinde değil, aynı zamanda dünya çapında sivil direniş hareketleri üzerinde de derin bir etki bırakmıştır. Onun felsefesi, adaletsizliğe karşı mücadelede şiddete başvurmadan da başarı sağlanabileceğini ve bu yolla daha kalıcı bir toplumsal ve ahlaki dönüşümün mümkün olduğunu göstermiştir. Bugün de sivil itaatsizlik hareketlerinde ve insan hakları mücadelelerinde Gandhi'nin ahimsa ve satyagraha ilkeleri bir rehber niteliği taşımaktadır. Onun felsefesi, modern dünyada da geçerliliğini koruyarak şiddetsizlik temelli direniş hareketlerine ilham vermeye devam etmektedir.

Kaynakça

- Anbarlı, Ş. (2001). Bir pasif direnme modeli olarak sivil itaatsizlik. *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, 319-328.
- Anbarlı, Ş. (2007). Baskıya karşı direnme biçimi olarak sivil itaatsizlik ve meşruluğu sorunu *Yönetim Bilimleri Dergisi*, (5: 2), 71 - 99.
- Arendt, H. (2016), *Şiddet üzerine*. (B. Peker, Çev.). İletişim Yayınları.
- Bayram, M, Macit, M. H. (2021). Şiddetli direnişlere karşı şiddetsiz bir yöntem olarak sivil itaatsizlik. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 31, 153-70.
- Brown, J. M. (1999). *Gandhi: Prisoner of hope*. Yale University Press.
- Chapple, C. (1993). *Nonviolence to animals, earth, and self in Asian traditions*. State University of New York Press.
- Chatterjee, M. (1983). *The Gandhian philosophy of conflict*. University of California Press.
- Çiçek, H. (2017), Döngüsel bir eylem/olgu olarak şiddet. *YYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı: 34, 141-152.
- Doğan, M. (2016). Gandhi ve sivil itaatsizlik hareketleri: Hindistan bağımsızlık mücadelesinin dinamikleri. *Toplum ve Tarih Dergisi*, 25(3), 89-110.
- Finkelstein, N. G. (2016). *Zulme karşı Gandhi*. (D. Kaynak, Çev.). Tuti Kitap.
- Gandhi, M. K. (1920). *The story of my experiments with truth* (M. Desai, Trans.). Navajivan Publishing House.
- Gandhi, M. K. (1927). *An Autobiography: The story of my experiments with truth*. Navajivan Publishing House.
- Gandhi, M. K. (2001). *The essential writings*. Oxford University Press.
- Gandhi, M. K. (2016). *Bir özyaşam (Hakikatin peşinde başımda geçenler)*.(V. Günyol, Çev.). Alfa Yayınları.
- Hardiman, D. (2003). *Gandhi in his time and ours: The global legacy of his ideas*. C. Hurst & Co.
- Işık, M.F. (2018). Şiddete karşı felsefenin sağduyusu bir çözüm olabilir mi? *Suç Mağdurları ve Sosyal Travmalar Kitabının İçinde*. (A. Solak, Edit.). HEGEM yayınları.149-154.
- Long, J. (2009). *Jainism: An introduction*. I.B. Tauris.
- Iyer, R. N. (1973). *The moral and political thought of mahatma Gandhi*. Oxford University Press.

- Iyer, R. N. (1983). *The moral and thought of Mahatma Gandhi*. Oxford University Press.
- Kaya, M. (2015). Gandhi'nin satyagraha felsefesi ve toplumsal değişim. *Felsefe ve Bilim alışmaları Dergisi*, 10(1), 102-118.
- King, M. L. Jr. (1958). *Stride toward freedom: The montgomery story*. Harper & Brothers.
- Parel, A. J. (2000). *Gandhi, freedom, and self-rule*. Lexington Books.
- Parel, A. J. (Ed.). (2006). *Gandhi: 'Hind swaraj' and other writings*. Cambridge University Press.
- Parekh, B. (1989). *Gandhi's political philosophy: A Critical Examination*. Palgrave Macmillan.
- Teichman, J. (1986). *Pacifism and just war: A study of applied philosophy*. Basil Blackwell.
- Thoreau, H. D. (1849). *Civil disobedience*. Ticknor and Fields.